Per alatt Kertész Imre hagyatéka

A Schmidt–Kertész-szerződés

Fotó: Mudra László

SCHMIDT MÁRIA ÉS HAFNER ZOLTÁN

Kertész Imre özvegye tíz nappal a halála előtt, másfél oldalas szerződésben ajándékozta Schmidt Mária közalapítványának az író szerzői jogait és házi könyvtárát. A birtokunkba került szerződés bírósági eljárás tárgya. Kertész özvegyének örököse és Schmidt harcol a jogokért. A döntés az intézet sorsát is megpecsételheti.

A Terror Házát is irányító, Schmidt Mária-féle Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány 2016 végén 1 milliárd forintot kapott a Kertész Imre Intézet „létrehozására és megalapítására". Ebből 2017-ben az intézetnek lett egy honlapja – ezen most mindösszesen egy régóta ismert fénykép található, és egy Kertész-idézet: „Mindig volt egy titkos életem, s mindig az volt az igazi" –, felavattak egy emléktáblát, tartottak egy zártkörű szakmai konferenciát – és megvettek egy bő ezer négyzetméteres, felújítandó villaépületet 600 millió forintért. Azért, hogy itt, a Benczúr utca 46. szám alatt ez év végén megnyílhasson az intézet, a minap a közalapítványt további 2 milliárd forinttal dobta meg a kormány.

Az intézet megalapítói annak idején azt állították, hogy „Kertész Imre özvegyével, a 2016 szeptemberében meghalt Kertész Magdával létrejött megállapodás alapján a közalapítvány lett a Nobel-díjas szerző írói hagyatékának felhasználója és gondozója". Arról azonban, hogy mihez jutottak hozzá Schmidt Máriáék, milyen jogaik vannak és mik a szándékaik, az alapító nem volt hajlandó többet mondani. Lapunk ezt a szerződést a közalapítványtól közadatigénylés formájában megpróbálta elkérni, ám kéréseinket a főigazgató asszony elutasította. A szerződés végül mégis, más úton a *Narancs* birtokába került, így képet kaphatunk arról, mire alapozhatja a Kertész-intézet jövőbeli tevékenységét. Úgy tűnik, fontos kéziratok, az írói hagyaték nincs és nem is lesz náluk, Kertész eddigi könyveinek kiadására nincs felhatalmazásuk, és pillanatnyilag a Kertész-művekhez fűződő szerzői jogokkal is csak feltételesen rendelkeznek, ugyanis azt bíróságon vitatja Kertész özvegyének örököse.

A szerződés

A mintegy másfél oldalas szerződés a *Megállapodás felhasználási jog engedélyezéséről és ajándékozásról* címet viseli. Budapesten, 2016. augusztus 30-án írták alá, közjegyző helyett két tanú hitelesíti. Kertész Magda 2016. szeptember 9-én hunyt el, hosszan tartó betegség után. A két időpont között tíz nap a különbség. Kertész Magda a megállapodásban egyrészt átenged saját állítása szerint általa birtokolt jogokat, másrészt odaajándékoz tulajdonában lévő tárgyakat a közalapítványnak, s ezek mellett lemond bármiféle anyagi ellenszolgáltatásról. A vonatkozó Kertész-műveket vagy kéziratokat a dokumentum nem konkretizálja: Kertész Magda „felhasználási jogot engedélyez a szerzői jogosultsága alatt álló, Kertész Imre szellemi hagyatékát képező művekre, szellemi alkotásokra, azok megjelenési formájától függetlenül". Ezen művekre a dokumentum szerint Kertész Magdát területi korlátozás nélküli, kizárólagos, harmadik személynek átengedhető, korlátlan felhasználási módokra szóló felhasználási jog illeti meg, és ezt korlátozásmentesen engedi át a közalapítványnak, külön hangsúlyozva a hasznosítás jogát. Azért, hogy nem áll fenn a jogszerzést korlátozó joga másnak ugyanezekre a művekre, Kertész Magda szavatol. Ha valaki mégis igénnyel jelentkezik a közalapítványnál, akkor azért Kertész Magdának kell helyt állnia – mondja ki a szerződés.

A fizikai tárgyak ajándékozására négy sor vonatkozik: az özvegy „Kertész Imre személyes tárgyai, házi könyvtára, az ott található valamennyi kötet és egyéb kiadvány, valamint Kertész Imre magyar nyelvű kéziratai és feljegyzései" tulajdonjogát feltétel és visszteher nélkül átruházza a közalapítványra. Hogy hány kötetről, milyen kéziratokról, hány tárgyról van szó, nem tisztázza a dokumentum, de értelemszerűen az ajándékozás csak a szerződés aláírásának pillanatában a házi könyvtárban található kéziratokra vonatkozhat.

A szerződésben a közalapítvány kötelezettségeket is vállal: „a németországi archívum *(sic!)* által őrzött és tárolt, kéziratos Kertész Imre-hagyaték feldolgozását, publikálásra előkészítését", hang- és filmfelvételek gyűjtését, „Kertész Imre szellemi hagyatékának gondozását", „tudásközpont és oktatási központ" létrehozását, „ösztöndíjprogramok lebonyolítását". Ehhez az özvegy külön engedélyt ad a Kertész Imre név használatára. Az utolsó pont szerint ez megfelel Kertész Imre és a közalapítvány közötti szóbeli megállapodásnak.

A szerződésről több jogásszal beszéltünk, akik semmi kifogásolnivalót nem találtak rajta. Az okirat rendben van, a két tanú elég az érvényességhez – egyébként akkor is rendben lenne, ha később az derülne ki, hogy Kertész Magdánál semmilyen szerzői jogok nem voltak Kertész-művekre az aláírás pillanatában, hiszen a megállapodás csak azt rögzíti: amim van, azt ingyen odaadom.

Az, hogy mije van, illetve volt Kertész Magdának az aláíráskor, már más kérdés. A szerződés a szerzői és felhasználási jogok átruházásánál a lehető legtágabban jelöli ki az érintett művek csoportját. Az bizonyos, hogy az özvegy rendelkezhetett valamennyi valaha megjelent Kertész-mű *szerzői jogaival* – mint örököst, őt illették a jogdíjak az eladott példányok után –, de nem lehettek nála ugyanezen művek korlátlan *felhasználási jogai*, mert azokat Kertész Imre korábban eladta két kiadónak. A magyar nyelvű megjelenés jogait a Magvetőnek, az összes többit, szaknyelven a világjogokat a nagy múltú német kiadónak, a Rowohltnak. Ha tűnhet is úgy, hogy a szerződés értelmében a közalapítvány kiadhat Kertész-könyveket magyarul, angolul vagy japánul, mivel megkapta a „korlátlan felhasználás" jogát, a könyvkiadókkal kötött korábbi szerződések ezt a jogot érvénytelenítik. Vagyis hiába kapott a Schmidt Mária vezette közalapítvány korlátlan felhasználási jogokat általános értelemben Kertész műveire, ez semmire sem jogosítja fel Kertész műveinek új kiadásai tekintetében. Ahogy nem akadályozhat meg egy új svéd kiadást, úgy nem dobhatja piacra sem a *Sorstalanság*ot oroszul.

Jogi lépések

A Kertész-művek nemzetközi jogainak tulajdonosa, a Rowohlt igazgatója, Barbara Laugwitz érdeklődésünkre azt is egyértelművé tette: ha a közalapítvány „illetéktelenül igényeket támasztana a Kertész-jogokra, amelyek a Rowohltnál vannak, jogi lépéseket tesznek". A Rowohlt csak a *Sorstalanság*ot 14 országban értékesíti, Kínától Törökországon át Spanyolországig, és további tizenkét könyv jogaival is kereskedik. Amikor a kiadó értesült a Kertész Magda és a közalapítvány közötti szerződésről, jogi szakvéleményt rendelt a helyzet tisztázására. A 11 oldalas elemzés a német és magyar szerzői jog analízise után arra jut, hogy hiába kötött Kertész Magda és Schmidt Mária jóhiszeműen szerződést, az semmilyen módon nem befolyásolja a Rowohlt jogait: a korábbi, Kertész Imrével kötött szerződések olyan jogokat adtak a kiadónak, amit még a szerző sem vehetett volna vissza később; sem ő, sem a jogutódja el sem adhatja azokat újra.

Meglehet, a helyzet a könyvek magyar kiadásával is hasonló. A józan ész szerint a Kertész Imre és a Magvető között létrejött szerződéseket sem írja felül egy későbbi megállapodás. A közalapítvány ezt azonban másként gondolhatja – egy mű esetében legalábbis biztosan. Kertész Magda és Schmidt Mária ugyanis – pár nappal a fentebb részletezett megállapodás aláírása előtt – kötött egy másik szerződést is, ezúttal *Az angol lobogó* felhasználási jogainak átruházásáról. Ebben már szó esik ellenértékről: 400 és 600 ezer forint közötti összeg volt az ellenszolgáltatás. (Azt nem tudjuk, miért lehetett szükség az első szerződésre, ha a felek pár nap múlva az összes műről is megállapodtak.) Ezen megállapodás alapján a közalapítvány az '56-os emlékév keretei között kiadta Kertész Imrétől *Az angol lobogó*t CD-melléklettel – holott a Magvetőnek a könyvre kizárólagos szerződése volt. A Magvető beperelte a közalapítványt, a per első körben a kereset elutasításával zárult. Ugyanakkor *Az angol lobogó*ról szóló Kertész–Schmidt-szerződés tartalmát nem vizsgálta a bíróság, az elutasítás indoka az volt, hogy a mű szerzői jogtulajdonosának is meg kellett volna jelennie a felperesi oldalon. A Magvető fellebbezett.

Ugyanakkor a Rowohlt és a Magvető szerződései kiadatlan művekre nem vonatkoznak: ha vannak ilyenek, azok megjelentetését az általános szerzőijog-átruházásról a Kertész Magdával kötött szerződés lehetővé teszi Schmidték számára.

Az ominózus szerződésből az is egyértelmű, hogy a közalapítvány inkább a vágyairól beszélt, amikor az első közleményében azt állította, hogy ezen irat alapján ők lettek Kertész „írói hagyatékának felhasználója és gondozója". Ugyanis az összes fontos Kertész-kéziratot a naplóktól a *Sorstalanság*on át a *Kaddis*ig, valamint magát a Nobel-díjat is Berlinben őrzik. A mintegy 35 ezer oldalnyi kéziratért – a *Der Tagesspiegel* információi szerint – 400–600 ezer eurót, 120–180 millió forint közötti

(Folytatás a következő oldalon)

(Folytatás az előző oldalról)
összeget fizetett a Berlini Művészeti Akadémia, és a vonatkozó szerződések alapján akkor sem adhatna el a hagyatékból, ha akarna.

Maga a Schmidt Mária és Kertész Magda közötti szerződés sem veti fel, hogy azokból a kéziratokból bármi bármikor Schmidtékhez kerülhetne. A közalapítvány azt viszont vállalja, hogy az ott lévő kéziratokat „feldolgozza" és „publikálásra előkészíti". Ehhez viszont az kellene, hogy a berlini archívum engedélyezze nekik a kéziratok lemásolását. Werner Heegewaldttól, az archívum igazgatójától megtudtuk, Schmidték eddig kétszer keresték fel őket levélben, 2017 decemberében pedig digitális másolatokat kértek, főleg kiadatlan kéziratokról. A másolatok kiadását az archívum megtagadta, mert ehhez a szabályzata szerint a szerzői jogok birtokosának belegyezése szükséges, de ilyen dokumentumot Schmidték nem tudtak bemutatni. „Mivel a szerzői jogok jelenleg a közalapítvány és Kertész Magda örököse közötti bírósági eljárás részét képezik, a jogi helyzet tisztázásáig másolatot nem adunk, erről februárban tájékoztattuk az intézetet" – írta a *Narancs* kérdésére Heegewaldt. Hozzátette, az olvasóteremben, nyitvatartási időben az intézet munkatársai is betekinthetnek a kéziratokba.

ÉRTETLEN KÖZEG, SZELLEMI NYOMORÚSÁG

Azt senki nem vitatja, hogy az egyetlen magyar Nobel-díjas író írásművészetének kutatására, emlékének ápolására érdemes lenne közpénzt fordítani, ahogy azt sem, hogy az intézet igazgatója, Hafner Zoltán Kertész volt szerkesztőjeként szakmailag alkalmas lehet e feladatok irányítására. Azon viszont már sokan felháborodtak, hogy az irodalommal egyáltalán nem, aktuálpolitikával annál inkább foglalkozó Schmidt Mária nyerte meg azt a jogot, hogy Kertész Imre hivatalos emlékezete fölött rendelkezzen – különösen, hogy az állam ilyen feladatokra közintézményeket is fenntart, az Országos Széchényi Könyvtártól a Magyar Tudományos Akadémián át a Petőfi Irodalmi Múzeumig (PIM). Hafner Zoltán nyilatkozatai szerint az intézet feladata éppen az, hogy kimentse Kertész szellemi örökségét az ideológiai csatatérről, ám nehéz elhinni, hogy az ideológiai kisajátítást éppen a NER hivatalos történésze és főideológusa fogja megakadályozni. Schmidt már Kertész-nekrológjában megmutatta, mennyire politikai alapon, egyoldalúan értelmezi Kertészt, és gond nélkül felhasználja a műveit arra, hogy legitimálja a kormány aktuális ellenségeinek szapulását. Schmidt szerint Kertészt azért tagadta ki a magyar „liberális értelmiség", mert ugyanúgy elutasította a náci és a kommunista diktatúrát, így Schmidt az írót hézag nélkül illeszti be a NER emlékezetpolitikájába. Ezt a legitimációs hiányt hivatott kitölteni Hafner Zoltán azon állítása, miszerint a magyar közgyűjtemények nem tettek semmi Kertészért, sőt nem kellett nekik a hagyaték sem; a PIM például szerinte visszautasította azt 2006-ban. Ezt a PIM vezetője, Prőhle Gergely cáfolta az ATV-nek adott interjújában, mondván, „nem volt ilyen felajánlás". Hafner állítása „józan ésszel végiggondolva" valószerűtlen, tette hozzá.

A hagyatékot egyébként maga Kertész adta át a Berlini Művészeti Akadémiának. Erről így írt *A néző*ben, 2000-ben: „Itt, ahol vagyok, nem érzem biztonságban a művemet", ezért „elhatároztatott, hogy valamennyi autográf anyagom emigrációba" vonul. „Magyarországon jól lehet tanulmányozni, hogy mi történik ott, ahol semmi sem történik. Ez az ország nincs abban a helyzetben, hogy a történelmet, a világ folyamatait bármiképp befolyásolja – így azután nem is érti azokat. (...) Egy értetlen közegben működöm, értetlen nyelven, melyet, akik különben értenének, nem értenek. Az igazi szellemi nyomorúságom ebben az országban abból származik, hogy semmi feladatom, szellemi értelemben semmi dolgom itt."

Schmidt M. vs. Sass M.

De milyen eljárásról beszélt Heegewaldt?

E ponton kell bemutatnunk Kertész Magda előző házasságából született fiát, Sass T. Mártont, Kertész Magda örökösét – ugyanis ő áll perben a közalapítvánnyal Kertész szerzői jogaiért. Kertész Magda 1956-ban került Chicagóba, ahol feleségül ment Sass Márton építészhez. Fiuk, Sass T. Márton jelenleg egy amerikai ingatlancég közép-európai régiójáért felelős ügynökeként dolgozik, írta a *Der Tagesspiegel*. A német lap információi megerősítik, hogy Sass bíróságon támadta meg a Kertész Magda és Schmidt Mária közötti szerződést. E miatt a per miatt függesztették fel Kertész Imre hagyatéki eljárását. Hagyatéki végzés hiányában pedig Schmidték nem tudják a berlini archívumnak igazolni, hogy náluk vannak a szerzői jogok.

Sasst egyébként Kertész Magda nem zárta ki a teljes örökségéből, csak az irodalmiból. Schmidt Mária a *Der Tagesspiegel*nek elmagyarázta a Kertész család belső viszonyait is: állítása szerint Kertész Imre és mostohafia, Sass T. Márton között nem volt felhőtlen a kapcsolat, Sass nem is élt Magyarországon, és a szerzői jogok megszerzésére semmi jogalapja nincs. A magát Kertész Imre barátjaként leíró Schmidt azt is állítja, hogy Kertész Imrének a feleségével egyetértésben az volt az akarata, hogy az irodalmi hagyatéka ne kerüljön Sasshoz. Az persze kérdés, hogy a hosszan tartó, súlyos betegségben szenvedő Kertész házaspár vajon miért nem foglalta írásba korábban ez irányú szándékait. Sass nem nyilatkozott a német lapnak, és a *Narancs* által felkínált lehetőséggel sem élt, így nem tudjuk, hogyan értelmezi a kialakult helyzetet, milyen alapon támadja a szerződést, és mihez kezdene a szerzői jogokkal. A német lap felveti: Sass azt próbálhatja meg bizonyítani, hogy a súlyos beteg Kertész Magda tíz nappal a halála előtt nem volt megfelelő egészségi állapotban a szerződés aláírásához.

Ha Sass nyerne, kéziratok és szerzői jogok nélkül a Kertész Imre Intézet előtt bezárulnak az ajtók, és még az is megkérdőjeleződne, viselheti-e egyáltalán az író nevét. Ha Schmidték válnak jogerősen a szerzői jogok tulajdonosává, megkaphatják a digitális kéziratmásolatokat Berlinből, és azok alapján kiadhatják a beígért, mintegy tízkötetes, teljes Kertész-naplót. Ha pedig 2020-tól elkezdenek lejárni a Magvető szerződései, elkezdhetik maguk kiadni Kertész műveit. De akárki lesz is a szerzői jog tulajdonosa, a hagyatéki végzés után a Magvetőtől megkapja a jogtulajdonos nélküli időszakban felgyülemlett jogdíjakat az eladott példányok után. Ha a világjogokat birtokló német kiadóval Kertész Imre annak idején szintén folyamatos jogdíjfizetésben állapodott meg, a Rowohltnak ugyanígy kell eljárnia. Mivel a német kiadó az író halála után 70 évvel esedékes szerzői jogok lejártáig birtokolja Kertész műveinek felhasználási jogait, az új jogtulajdonosnak még 68 évig utalhatja majd az eddig majd' negyven nyelven kiadott művek után keletkezett jogdíjakat.

Pálos Máté

KERTÉSZ IMRE ÉS A LAPTOP

Hafner Zoltán az intézet sajtótájékoztatóján azt állította, hogy 43 órányi hangfelvétel, 30 órányi mozgókép, 1400 fénykép és számos családi dokumentum van náluk, illetve Kertész 1948–1949-ben írt újságcikkei, valamint „az írói tevékenység szinte ismeretlen", de fontos részét képező műfordítások. Ezek alapján interjúkötetet, hangoskönyveket, konferenciakötetet és monográfiát adnának ki első körben. Nem biztos, hogy ezek az anyagok mind Kertész Magdától származnak. Hafner egyéb nyilatkozataiból ugyanis egy másik hagyatékszerzés is kirajzolódik: egy 1800 fájlból álló digitális adatcsomagé, amelyet a 2010-es évek elején adott neki át az író. Ebben lehetnek régi, digitalizált levelek, személyes dokumentumok és újabb naplók, feljegyzések, hangfelvételek. Az adatcsomag tartalmáról közelebbit nem tudunk.